

بررسی عوامل مؤثر در مشارکت اجتماعی

شهروندان، جامعه‌ی شهری شهر ایلام

کریم رضادوست - حمید عابدزاده

چکیده

مشارکت به عنوان کلیدی‌ترین عنصر در دستیابی به توسعه از اهمیت خاصی برخوردار است. مشارکت عبارت است از درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی جهت دست‌یابی گروهی و شریک شدن در مسئولیت کار. هدف از این پژوهش شناسایی عواملی بود که مشارکت اجتماعی شهروندان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. روش تحقیق در این پژوهش، میدانی بوده و از ابزار پرسش‌نامه برای گردآوری اطلاعات از میان تعداد ۳۸۵ نفر نمونه که به روش نمونه‌برداری خوشه‌ای توأم با روش تصادفی انتخاب شده بود، استفاده شده است. در این مطالعه برای شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی، نظریه‌های اندیشمندانی چون؛ وبر، دورکیم، هومنز، پارسونز، مک‌کله‌لند، زیمل، برنشتاین و ... استفاده شد و در نهایت تئوری سیستمی پارسونز به عنوان چارچوب نظری تحقیق انتخاب گردید. بعد از تحلیل داده‌ها فرضیه‌های اصلی و دیگر فرضیه‌های فرعی مورد آزمون قرار گرفتند. براساس نتایج حاصله از تحقیق، عوامل تأثیرگذار بر مشارکت اجتماعی شهروندان عبارت‌اند از: سواد، وضع‌تأهل، عضویت در تشکل‌های اجتماعی، طبقه‌ی اجتماعی، احساس رضایت از خدمات شهری، شرکت در انتخابات و شغل. در تحلیل رگرسیونی چندمتغیری به این نتیجه رسیدیم که متغیرهای مستقل می‌توانند ۶۹ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین کنند، که در این میان سهم شرکت در انتخابات بیش از دیگر متغیرها بوده، و درآمد و طبقه‌ی اجتماعی کمترین تأثیر را داشته‌اند.

مفاهیم کلیدی: مشارکت اجتماعی، طبقه اجتماعی، کنش اجتماعی، احساس رضایت از خدمات شهری.

- ۱- آیا عوامل زمینه‌ای (سن، جنس، شغل) بر مشارکت اجتماعی شهروندان تأثیرگذار هستند؟
- ۲- آیا شرکت در انتخابات بر مشارکت اجتماعی شهروندان تأثیرگذار است؟
- ۳- آیا احساس رضایت از خدمات شهری بر مشارکت اجتماعی شهروندان تأثیرگذار است؟

ابعاد منهومی و نظری

مشارکت به عنوان واقعیتی اجتماعی ریشه در زندگی اجتماعی انسان دارد و فرایندی است که با گذشت زمان، دگرگون و متکامل شده است. ایده‌ی مشارکت در معنای بسط خود از مباحث مربوط به دموکراسی مایه می‌گیرد که خود دارای سابقه‌ی دیرینه‌ای است. در دوره‌ی جدید با توجه به نقشی که برای عاملیت انسانی^۴ در حوزه‌های مختلف حیات اجتماعی قائل می‌شوند، مشارکت در اشکال اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حتی روانی مورد توجه سیاست‌گذاران اجتماعی، سیاسی و فرهنگی قرار گرفته است. در این خصوص یکی از مراکز که به عنوان بستر و زمینه‌ساز رفتار مشارکتی شناخته می‌شود، شهر و زندگی شهرنشینی است. واژه‌ی مشارکت (participation) از نظر لغوی به معنای درگیری و تجمع برای منظوری خاص می‌باشد. در مورد معنای اصطلاحی آن

مشارکت را نوعی کنش^۱ هدفمند در فرایند تعاملی بین کنشگر و محیط اجتماعی او در جهت نیل به اهداف معین و از پیش تعیین شده تعریف نموده‌اند. فرایندی که افراد جامعه به صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی با در نظر داشتن اهداف معین و مشخص که منجر به سهیم شدن آن‌ها در منابع اجتماعی می‌شود، در آن شرکت می‌کنند (غفاری، ۱۳۸۰: ۴۲). تردیدی نداریم که پدیده‌ی مشارکت اجتماعی یکی از مهم‌ترین ابعاد توسعه‌ی اجتماعی^۲ توسعه‌ی فرهنگی^۳ توسعه‌ی اقتصادی^۴ و توسعه‌ی سیاسی^۵ در هر جامعه و خصوصاً جامعه‌ی روبه‌رشد ایران است و برخی از مشکلات ساختاری و عملکرد برنامه‌های توسعه ناشی از نارسایی‌هایی است که در این حوزه داریم. آن چه در این میان بر مسائل موجود می‌افزاید این است که نه مفهوم مشارکت و ابعاد آن در کشور ما به خوبی تعریف شده است و نه عوامل تقویت‌کننده و یا در طیف دیگر تضعیف‌کننده‌ی آن موضوع مورد بررسی جدی قرار گرفته است (محسنی، ۱۳۸۲: ۱۱). این مقاله درصد شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان می‌باشد؛ به همین منظور سؤالاتی بدین صورت طرح و مسئله‌ی تحقیق براساس آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت:

^۱ Participation

^۲ Action

^۳ Social Development

^۴ Cultural development

^۵ Economic development

^۶ Political development

^۷ Human Agency

بحث‌های فراوانی شده است، ولی در مجموع می‌توان جوهره‌ی اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری دانست (میرموسوی، ۱۳۷۵: ۷۵).

((مشارکت، درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دست‌یابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت‌کار شریک شوند)) (طوسی، ۱۳۷۰: ۵۴).

ماکس وبر، در تبیین مشارکت براساس شیوه‌های ذهنی، معتقد است که مشارکت، عملی است که در رابطه با اعمال دیگران انجام می‌گیرد و برای عامل کنش، معنی و مفهوم ذهنی خاصی قایل است. او معتقد است که در تفهیم عمل اجتماعی می‌بایست انگیزه‌ها و عوامل اجتماعی را جست‌وجو نمود. به عبارتی، تعداد بیشتر مردم، احتمال قابل‌پیش‌بینی بودن رفتارشان را براساس یک معنا جهت می‌دهند. این معنا ممکن است در چهارچوب مقرراتی جست‌وجو شود، یا در عاداتی نهفته باشد و یا شامل ارزش‌ها و باورهای اجتماعی شود؛ به نحوی که هر یک از آن‌ها دلایل مساعدی برای جهت‌دادن به رفتار خاص خود بیابند (علفیان، ۱۳۷۹: ۹۰).

به نظر زیمل، تخصصی شدن و تفکیک نقش‌ها باعث افزایش وابستگی آدمی به دیگران می‌شود. وی معتقد است، تحول کامل هر فرد در گرو مبارزه بی‌امان با دیگران است به عبارت دیگر، فرد در برابر دو نیروی متناقض قرار می‌گیرد؛ از یک سو، این شرایط، زمینه‌ی آزادی او را فراهم می‌کند و از سوی دیگر، او را بیش از پیش به دیگران متکی می‌سازد. این وجه را می‌توان در اصطلاح A غیرشخصی شدن^۱ که زیمل آن را به عنوان خصلت مهم زندگی مدرن می‌نامد، به وضوح مشاهده کرد (Ritzer, ۱۹۸۳: ۱۵۹).

دانیل لرنر، مشارکت را به عنوان یکی از متغیرهای مهم در توسعه و تجدد به حساب می‌آورد و معتقد است زمینه‌های انجام مشارکت

عبارت‌اند از: آمادگی ذهنی، شهرنشینی، تحصیلات و سنتی نبودن. به عبارت دیگر لرنر معتقد است، پتانسیل توسعه در جامعه‌ای به وجود خواهد آمد که مشارکت اجتماعی و سیاسی و وسایل ارتباط جمعی در حد نسبتاً بالایی در آن جامعه فراهم شده باشد و این منوط به رشد شهرنشینی با داشتن امکانات فراوان در آن جامعه است (ازکیا، ۱۳۸۰: ۹۴).

روایت دیگر از مشارکت اجتماعی در ایران را پرویز پیران، با عنوان «**مشارکت اجتماعی در ایران: موانع و دلایل امتناع آن**» بیان کرده است. بنا به تعریف پیران، مشارکت «فرآیند اجتماعی بین دو نفر یا بیشتر است که هدفمند بوده، با آگاهی طرفین از هدف همراه است» مشارکت اجتماعی آزادانه بوده و هر زمان که یکی از اعضا تمایل داشته باشد، قطع می‌شود. و این خروج از مشارکت نباید با هیچ بار منفی و هزینه‌های مادی و غیرمادی و ارزشی همراه باشد. مهم‌تر آن که مشارکت اجتماعی به معنای تخصصی کلمه، زمانی امکان‌پذیر است که فرد صاحب حقوق وجود داشته باشد. از نظر پیران ایرانیان در امور مذهبی سخت مشارکت‌جو ولی در امور مدنی و اجتماعی مشارکت آن‌ها بسیار پایین است (پیران، ۱۳۷۸: ۹۴).

گای درام^۱ سه تفسیر از مشارکت دارد:

۱) بسیج مردم برای به عهده گرفتن طرح‌های توسعه که از بالا طراحی و برنامه‌ریزی می‌شوند و نمود عینی آن در شکل کمک نیروی کار و کمک مالی است؛

۲) تمرکززدایی در دستگاه‌های دولتی یا سازمان‌های مرتبط از طریق توزیع منابع و قدرت‌های تصمیم‌گیری به سطوح پایین‌تر مردمی و هیأت‌های منتخب مردم؛

۳) فرآیند اختیار دادن به جدا افتادگان و محرومان (Booth, ۱۹۷۲: ۱۸۳).

^۱ Gay dram

اوکلی و مارسدن^۱ از مشارکت سه تفسیر ارائه داده‌اند:

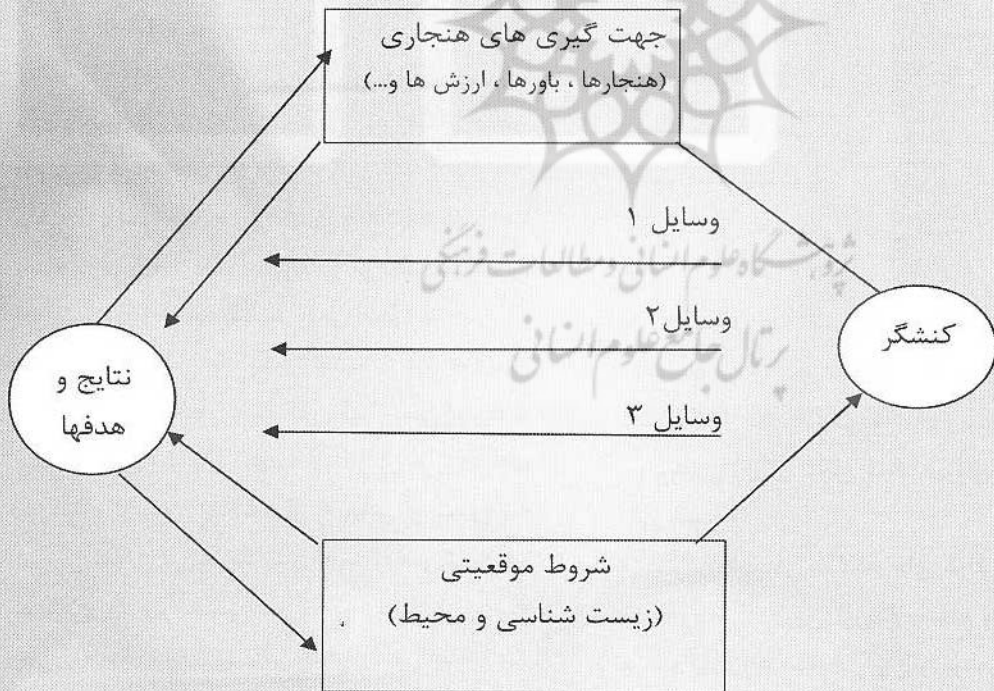
- ۱) شرکت داوطلبانه ی مردم در برنامه های عمومی؛
- ۲) برانگیختن احساسات مردم و افزایش درک و توان شهروندان؛
- ۳) دخالت در فرآیندهای تصمیم گیری، اجرا و سهیم شدن عامه ی مردم در منافع (قاسمی، ۱۳۸۱: ۲۵).

نلسون و رایست^۲ از منظر قدرت به مشارکت توجه نموده‌اند. به نظر آن ها مشارکت در اشکال مختلف اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در جایی بروز پیدا می کند که افراد، دارای قدرت باشند؛ آن ها قدرت را در قالب مفهوم اختیار داشتن و توانمندسازی مورد توجه قرار می دهند. مشارکت،

نیازمند اختیاردهی^۳ است و اختیاردهی هم قدرت را به دنبال دارد (دهقان و غفاری، ۱۳۸۴: ۷۴).

پارسونز در قالب نظریه ی " کنش اجتماعی"^۴ هر چند که، در باره ی مشارکت اجتماعی آشکارا سخن نگفته است، اما در لابه لای نظریه ی مذکور، می توان دیدگاه وی را استنباط کرد. از نظر پارسونز مشارکت اجتماعی فرآیندی آگاهانه، خلاقانه و همراه با اهداف خاصی است که در چارچوب یک نظام اجتماعی رخ می دهد. به عبارت دیگر، وی معتقد است که با شکل گیری ساختارها و کارکرد هر موضوعی، امکان رخ دادن امری امکان پذیر است. پارسونز، عوامل مؤثر در مشارکت اجتماعی را فرهنگ (ارزش ها و هنجارها)، نظام اعتقادی افراد، تمایلات نیازی و اجتماعی کردن افراد می داند.

نمودار شماره ۲. مدل کنش اجتماعی پارسونز

منبع: (علوی تبار، ۱۳۷۹: ۷۵).

۳. Empowerment

۴. Social action

۱. Okely&Marsedon

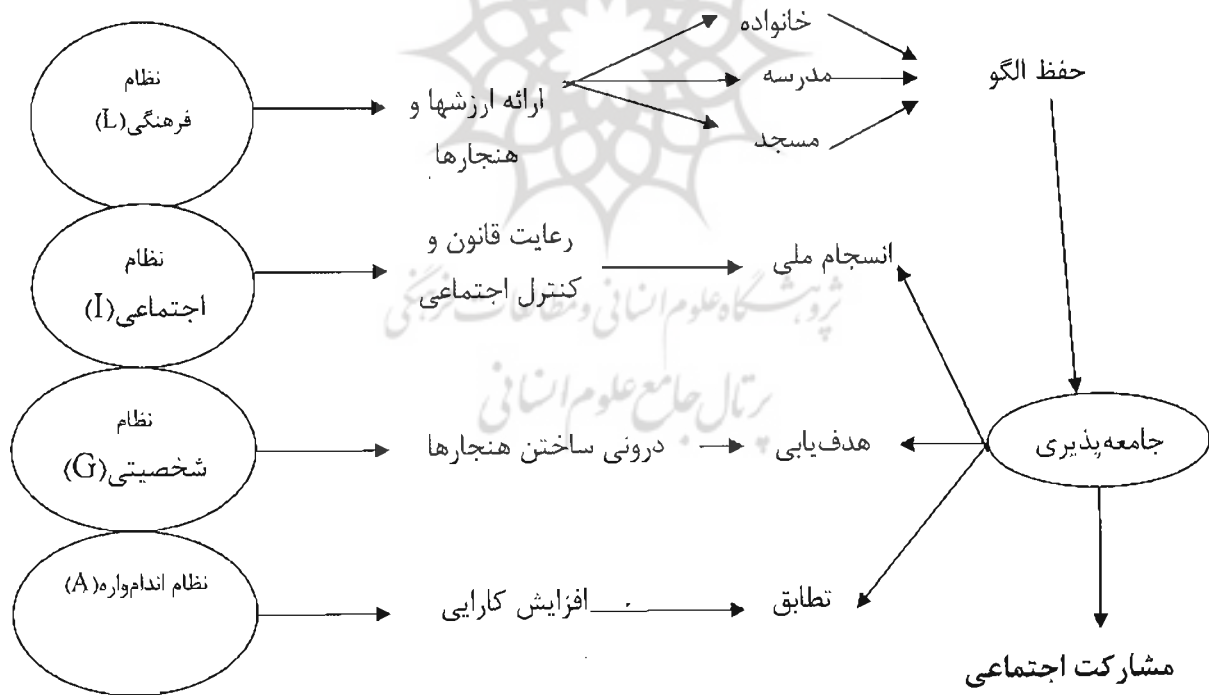
۲. Right

مدل تحقیق

می‌شود، نظام اجتماعی نیز با مکانیسم کنترل اجتماعی به امر جامعه‌پذیری افراد کمک می‌کند. دو خرده‌نظام دیگر؛ یعنی، نظام سیاسی و نظام شخصیتی هر کدام با کارکردهای خاص خود، دست‌یابی به هدف و تطابق به جریان جامعه-پذیری مدد می‌رسانند، تا در نتیجه رفتار مشارکتی در نزد افراد نهادینه شود.

در این تحقیق، تئوری سیستمی پارسونز به عنوان چارچوب نظری مطرح گردید. پارسونز معتقد است که در یک نظام اجتماعی بزرگ^۱ چهار خرده‌نظام وجود دارد که هر کدام دارای کارکرد خاصی هستند. نظام فرهنگی با ارائه ارزش‌ها و هنجارها به نهادهای اجتماعی باعث الگوسازی و در نتیجه جامعه‌پذیر کردن افراد

نمودار شماره ۳. چارچوب تحقیق (مدل سیستمی پارسونز)

منبع (آزادارمکی، ۱۳۷۹: ۷۹).

۱. Grand Social System

فرضیه‌های پژوهش

۱- بین عوامل زمینه‌ای (جنسیت، شغل، وضع تأهل، سطح تحصیلات) و مشارکت اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد؛

۲- به نظر می‌رسد بین میزان رضایت از خدمات شهری و مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد؛

۳- به نظر می‌رسد افراد عضو تشکل‌های اجتماعی میزان مشارکت بیشتری در امور شهری دارند؛

۴- به نظر می‌رسد بین طبقه‌ی اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه وجود دارد؛

۵- به نظر می‌رسد بین شرکت در انتخابات و مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد.

تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها

۱. مشارکت اجتماعی

متغیر وابسته مشارکت اجتماعی شهروندان می‌باشد، و از طریق شاخص‌های زیر سنجیده می‌شود:

۱- شرکت در مراسم و جشن‌های ملی (عید نوروز، جشن پیروزی انقلاب و ...)

۲- شرکت در مراسم مذهبی (نماز جماعت، نماز جمعه، عاشورای حسینی، دعا‌های دسته‌جمعی، عید مبعث و ...)

۳- شرکت در کارهای خیر و عام‌المنفعه (کمک به مدرسه‌سازی، کمک به ساخت مسجد، کمک به آزادی زندانیان و ...)

۴- کمک به فقرا و آسیب‌دیدگان (کمک به افراد معلول، کمک به مصدومین، کمک به خانواده‌های کم درآمد و ...)

۵- شرکت در فعالیت‌های محله (بسیج محله، شورای محله، کلاس‌های آموزش خانواده و ...)

۶- شرکت در انجمن‌های علمی و فرهنگی (انجمن‌خوش‌نویسی، انجمن جامعه‌شناسی، انجمن ادبی و ...).

۲. احساس رضایت از خدمات شهری

یکی از متغیرهای مستقل این تحقیق، احساس رضایت از خدمات شهری است که براساس مراجعه به نهادهای شهری و نظر مردم شهر ایلام آن چه که به عنوان خدمات شهری محسوب شده است، در قالب ده گویه‌ی زیر بیان شده است:

۱. آیا گازرسانی در شهر ایلام به موقع انجام شده است؟

۲. آیا شهرداری فضای سبز به اندازه‌ی کافی ایجاد کرده است؟

۳. آیا ایستگاه‌های اتوبوس در شهر ایلام به اندازه‌ی نیاز شهروندان وجود دارد؟

۴. آیا مسئولان شهری در حل مشکل سد معبر موفق عمل کرده‌اند؟

۵. آیا مکان‌های ورزشی به اندازه‌ی کافی ایجاد شده است؟

۶. آیا پل مخصوص عابرین در جاهای شلوغ شهر نصب شده است؟

۷. آسفالت و تعمیر خیابان‌ها به موقع انجام شده است؟

۸. ایجاد پارکینگ وسایل نقلیه به موقع انجام گرفته است؟

۹. کنترل ترافیک و ایجاد بازار میوه و تره بار.

طبقه‌ی اجتماعی^۱

با توجه به ساختار شهرنشینی در شهر ایلام مشخص نمودن طبقات اجتماعی کار ساده‌ای نبوده است، ولی به طور کلی برای سنجش این متغیر سه شاخص؛ میزان تحصیلات، درآمد و نوع شغل افراد مورد نظر بوده است.

عضویت در تشکل اجتماعی^۲

منظور از این تشکل‌ها، تشکل‌هایی است که دولت در ایجاد آن‌ها نقشی ندارد و افراد، خود آن

۱. Social class

۲. Social formation

$$\frac{\dots \times 0.5 \times 0.5}{\dots} = 385$$

$$1 + \frac{1}{\dots} \left(\frac{\dots \times 0.5 \times 0.5}{\dots} - 1 \right)$$

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} \quad n = \frac{1}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

با مشخص شدن حجم نمونه ی آماری، شهر ایلام را به شش قسمت تقسیم نموده و با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای^۱ توأم با روش تصادفی، پرسش نامه در اختیار پاسخگویان قرار گرفت.

تحلیل داده ها

۱. میزان مشارکت

میزان مشارکت اجتماعی شهروندان شهر ایلام در قالب ۱۱ گویه مورد سنجش قرار گرفته است و سپس در پنج طبقه رتبه بندی شده است. براساس جدول شماره ی ۱ به این نتیجه رسیدیم که ۴۰٪ درصد شهروندان مشارکت بالا، ۱۹٪ درصد مشارکت در حد متوسط و ۳۹٪ درصد شهروندان مشارکت پایینی داشته اند.

ها را به وجود آورده اند. در این تحقیق عضویت افراد در تشکل ها از طریق معرف های زیر مورد بررسی قرار می گیرد:

- ۱- آیا با شورای شهر در جهت حل مشکلات شهری همکاری دارید؟
 - ۲- آیا در باشگاه ورزشی عضویت دارید؟
 - ۳- همکاری با اتحادیه های صنفی (پوشاک فروشان، خشکبار فروشان و ...)
 - ۴- همکاری با انجمن اولیا و مربیان مدرسه (عضو انجمن شدن، شرکت در جلسات انجمن و ...)
 - ۵- همکاری با هیئت های مذهبی؛
 - ۶- همکاری با انجمن های علمی و فرهنگی (انجمن دانشجویی، انجمن خوش نویسان و ...).
- روش و تکنیک تحقیق**

روش تحقیق این مطالعه، پیمایشی می باشد. در این روش از ابزار پرسش نامه که بیشتر سؤالات به صورت سؤالات بسته طراحی شده بودند، استفاده شد تا استخراج نتایج به نحو مطلوب تری صورت گیرد. سپس داده های جمع آوری شده در نرم افزار SPSS مورد پردازش قرار گرفتند و چگونگی توزیع و روابط بین متغیرها در دو بخش توصیفی و استنباطی مورد تحلیل و آزمون قرار گرفتند.

جامعه ی آماری و نمونه ی آماری

جامعه ی آماری این تحقیق را تمام شهروندان بالای ۱۵ سال سن و ساکن در شهر ایلام، تشکیل می دادند که با استفاده از فرمول زیر حجم نمونه برآورد شده است:

^۱ Cluster sampling

جدول شماره ۱. توزیع نسبی میزان مشارکت شهروندان

مشارکت اجتماعی	فراوانی	درصد	درصد خالص	درصد تراکمی
خیلی زیاد	۷۱	۱۸.۴	۱۹.۰	۱۹.۰
زیاد	۸۱	۲۱.۰	۲۱.۷	۴۰.۸
متوسط	۷۲	۱۸.۷	۱۹.۳	۶۰.۱
کم	۷۵	۱۹.۵	۲۰.۱	۸۰.۲
خیلی کم	۷۴	۱۹.۲	۱۹.۸	۱۰۰.۰
جمع	۳۷۳	۹۶.۹	۱۰۰.۰	

۲. عضویت در تشکل‌های اجتماعی

اجتماعی بوده‌اند و ۷۸/۱۳ درصد نه تنها عضو هیچ تشکلی نبوده، بلکه حاضر به همکاری هم نبوده‌اند

براساس جدول شماره ۲ از مجموع کل پاسخ گویان، فقط ۱۷/۴۴ درصد عضو تشکل‌های

جدول شماره ۲. توزیع فراوانی عضویت در تشکل‌های اجتماعی

درصد تراکمی			فراوانی			تشکل اجتماعی
بی جواب	خیر	بلی	بی جواب	خیر	بلی	
۴/۷	۹۲/۲	۳/۱	۱۸	۳۵۵	۱۲	انجمن خانواده
۴/۷	۷۴/۳	۲۱	۱۸	۲۸۶	۸۱	شورای شهر
۴/۷	۸۶/۸	۸/۶	۱۸	۳۳۴	۳۳	باشگاه ورزشی
۴/۷	۷۳/۲	۲۲/۱	۱۸	۲۸۲	۸۵	اتحادیه صنفی
۴/۹	۷۲/۷	۲۲/۳	۱۹	۲۸۰	۸۶	اولیا و مربیان
۴/۹	۶۹/۹	۲۵/۲	۱۹	۲۶۹	۹۷	هیئت مذهبی
۴/۲	۸۴/۴	۱۱/۴	۱۶	۳۲۵	۴۴	سایر
همکاری با تشکل: ۱۷/۴۴ درصد عدم همکاری: ۷۸/۱۳ درصد						جمع
بدون پاسخ: ۴/۶۹ درصد						

۳. احساس رضایت از خدمات شهری

احساس رضایت از خدمات شهری در جامعه ی مورد مطالعه با ۱۰ گویه مورد سنجش قرار گرفت. براساس جدول شماره ۳، بیشترین میزان موافقت با گویه ی شماره ۸ می باشد ولی در مجموع بیشتر شهروندان از خدمات ارائه شده در

شهر ایلام ناراضی بوده اند (۷۰/۲۶ درصد پاسخ گوینان). به منظور روایی گویه های این متغیر مشاهده گردید که بین گویه ها براساس فرمول آلفای کرانباخ در سطح قابل قبول ۰/۷ روایی درونی وجود دارد

جدول شماره ۳. توزیع فراوانی میزان احساس رضایت از خدمات شهری

ردیف	گویه ها	پاسخها				
		موافقم کاملاً	موافقم	معتدلاً موافقم	مخالفم	مخالفم کاملاً
۱	در شهر گازرسانی به موقع انجام شده است.	۸	۳۱	۲۹	۱۹	۷۳
۲	فضای سبز به اندازه ی کافی وجود دارد.	۵	۶۲	۵۵	۴۰	۴۷
۳	مشکل سد معبر حل شده است.	۲۹	۵۵	۶۵	۲۹	۵۴
۴	ایستگاه اتوبوس برای مسافران ایجاد شده است.	۳۲	۲۱	۱۱	۴۰	۲۲
۵	آسفالت ولکه گیری خیابان ها به موقع انجام می گیرد.	۱	۴۲	۴۷	۳۳	۵۶
۶	راهنمایی و رانندگی ترافیک را کنترل می کنند.	۴۷	۲۷	۱۱	۳۴	۲۱
۷	شهرداری، پارکینگ برای پارک ایجاد کرده است.	۲۱	۱۷	۱۰	۴۰	۲۷
۸	بازار میوه و تره بار به اندازه ی کافی ایجاد شده است.	۱۱	۳۵	۹	۲۵	۱۷
۹	پل هوایی مخصوص عابرین نصب شده است	۲۳	۱۳	۱۰	۳۴	۳۸
۱۰	مکان های ورزشی به اندازه ی کافی ایجاد شده است.	۲۳	۱۴	۱۰	۴۵	۲۶

۴

۴. طبقه ی اجتماعی

جامعه ی مورد مطالعه از نظر پایگاه طبقاتی براساس سه شاخص؛ سطح تحصیلات، درآمد و نوع شغل عملیاتی شده است. براساس جدول شماره ۴

بیشتر شهروندان را طبقه ی اجتماعی متوسط تشکیل داده اند (۴۲/۱ درصد از پاسخ گوینان). و کمترین درصد مربوط به طبقه ی پایین می باشد (۲۵/۹ درصد از پاسخگوینان).

جدول شماره ی ۴. توزیع نسبی طبقه ی اجتماعی

طبقات اجتماعی	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
بالا	۱۲۲	۳۱/۹	۳۱/۹
متوسط	۱۶۱	۴۲/۱	۷۳/۷
پایین	۹۹	۲۵/۹	۱۰۰
جمع	۳۸۲	۱۰۰	

آزمون فرضیه‌ها

فرضیه ی اول

به نظر می‌رسد بین جنسیت و مشارکت اجتماعی رابطه ی معناداری وجود دارد. با توجه به این که جنسیت، یک متغیر اسمی دو مقوله‌ای و مشارکت در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند، بنابراین بهترین آزمون برای سنجش این دو متغیر، آزمون تی^۱ و مقایسه ی میانگین‌های این دو گروه (مردان و زنان) می‌باشد. براساس نتایج به دست آمده در جدول شماره ۵

می توان گفت که بین جنسیت و میزان مشارکت اجتماعی تفاوت چندانی وجود ندارد و هر دو جنس به یک اندازه مشارکت دارند و این را می توان از مقایسه ی بین میانگین های دو گروه زنان و مردان مشاهده کرد. بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد و سطح معناداری ($\text{Sig} > 0/05$) می‌توان گفت که بین جنس مردان و زنان از نظر مشارکت اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد و این به منزله ی رد فرضیه ی فوق می‌باشد.

جدول شماره ی ۵. آماره های مقایسه ی میانگین جنس پاسخ گویان

جنسیت	تعداد نمونه	میانگین	انحراف از میانگین	خطای انحراف از میانگین	t	معناداری
زن	۱۵۴	۲۲/۹۰	۹/۷۸	۰/۷۹	۰/۵۴۲	۰/۵۸۸
مرد	۲۱۹	۲۲/۳۶	۹/۳۰	۰/۶۳	۰/۵۳۸	۰/۵۹۱

فرضیه ی دوم

به نظر می‌رسد بین شغل افراد و مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. متغیر شغل اسمی مقوله‌ای است (شاغل - بیکار) و مشارکت اجتماعی فاصله‌ای می‌باشد. بهترین شاخص برای آزمون این فرضیه تحلیل واریانس یک طرفه^۱ می‌باشد. براساس جدول شماره ی ۶، مقدار F برابر با ۱۵/۹۰ بزرگتر از مقدار F

جدول معیار می‌باشد. می‌توان گفت این دو گروه، یعنی افراد شاغل و بیکار از نظر مشارکت اجتماعی با هم تفاوت دارند به عبارت دیگر، با اطمینان ۹۵ درصد و سطح معناداری ($\text{Sig} < 0/05$) می‌توان فرضیه ی فوق را پذیرفت، یعنی، شاغلان میزان مشارکت اجتماعی بیشتری در امور شهری دارند و این به منزله ی تأیید فرضیه فوق می‌باشد.

۱. One-Way ANOVA

۱. t. test

جدول شماره ی ۶ تحلیل واریانس یک طرفه بین شغل و مشارکت اجتماعی

وضعیت شغلی	واریانس	درجه ی آزادی	مقایسه ی میانگین ها	مقدار F	سطح معناداری
شاغل	۱۳۷۶/۹۳	۱	۱۳۷۶/۹۳	۱۵/۹۰	...
بیکار	۳۲۱۲۹/۶۶	۳۷۱	۸۶/۶۰		
مجموع	۳۳۵۰۶/۶۰	۳۷۲			

فرضیه ی سوم

و از طرف دیگر چون مقدار $t = 2/91$ در هر دو گروه یک سان است بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه معنی دار است، یعنی، بین افراد مجرد و متأهل از نظر میزان مشارکت در امور اجتماعی شهر تفاوت معناداری وجود دارد و این به منزله ی تأیید فرضیه ی فوق می باشد.

به نظر می رسد بین وضع تأهل و مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. برای آزمون این فرضیه بهترین آزمون آماری تی می باشد. براساس جدول شماره ی ۷ چون میانگین های این دو گروه (مجرد- متأهل) با هم تفاوت دارند

جدول شماره ۷. رابطه ی بین وضع تأهل با مشارکت اجتماعی با دو نمونه ی مستقل

مشارکت	وضع تأهل	t	درجه آزادی (df)	سطح معناداری	تفاوت میانگین ها
با واریانس برابر	مجرد	۲/۹۱	۳۷۱	۰/۰۰۴	۲/۹۵
با واریانس نابرابر	متأهل	۲/۹۱	۲۷۵/۳۲۳	۰/۰۰۴	۲/۹۵

فرضیه ی چهارم

تحقیق (مشارکت اجتماعی) فاصله ای است، می توان از ضریب همبستگی پیرسون^۱ برای آزمون این فرضیه استفاده کرد. براساس جدول شماره ی ۸ رابطه بین سطح تحصیلات و مشارکت در سطح اطمینان ۹۹ درصد به صورت معکوس و منفی معنادار است؛ یعنی، فرضیه فوق تأیید می شود.

به نظر می رسد بین سطح تحصیلات و مشارکت اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد. در این مطالعه، سطح تحصیلات پاسخ گویان تعداد سال هایی است که فرد به امر سوادآموزی مشغول بوده است، بنابراین می توان آن را یک متغیر فاصله ای در نظر گرفت و از طرف دیگر چون متغیر وابسته

۱. person correlation

جدول شماره ۸. ضرایب همبستگی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته

متغیرها	ضرایب همبستگی	سطح معناداری	تعداد مشاهدات
سطح تحصیلات	-۰/۴۰۵	۰/۰۰۰	۳۷۳
احساس رضایت از خدمات شهری	۰/۱۲۸	۰/۰۱۵	۳۷۳
طبقه‌ی اجتماعی	-۰/۴۳۵	۰/۰۰۰	۳۷۰
شرکت در انتخابات	۰/۷۳۰	-۰/۰۰۰	۳۷۳

فرضیه‌ی پنجم

به نظر می‌رسد بین احساس رضایت از خدمات شهری و مشارکت رابطه وجود دارد. براساس جدول شماره ۸ ضریب همبستگی بین این دو متغیر ۰/۱۲۸ می‌باشد؛ پس می‌توان استنباط کرد که این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد و سطح معناداری ۰/۰۵ درصد تأیید می‌شود. به عبارت دیگر رابطه‌ی بین این دو متغیر مستقیم و مثبت است اما درجه‌ی شدت آن نسبتاً پایین است.

فرضیه‌ی ششم

به نظر می‌رسد بین طبقه‌ی اجتماعی و مشارکت اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد. براساس جدول شماره ۸، ضریب همبستگی بین طبقه‌ی اجتماعی و مشارکت (-۰/۴۳۵) منفی و معکوس است بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان فرضیه‌ی رابطه‌ی بین طبقه‌ی اجتماعی و مشارکت را با درجه‌ی شدت متوسطی پذیرفت. اما رابطه‌ی بین این دو متغیر معکوس و منفی است، یعنی طبقات اجتماعی بالا مشارکت کمتری نسبت به طبقات اجتماعی پایین دارند.

فرضیه‌ی هفتم

به نظر می‌رسد بین شرکت در امر انتخابات و مشارکت رابطه‌ی معناداری وجود دارد. براساس جدول شماره ۸، مقدار ضریب همبستگی ۰/۷۳۰ می‌باشد، بنابراین در سطح اطمینان ۹۹ درصد و سطح معناداری $\text{Sig} < 0.05$ می‌توان، فرضیه‌ی فوق را پذیرفت. به عبارت دیگر افرادی که در انتخابات شرکت می‌کنند مشارکت بیشتری در امور شهری دارند و درجه‌ی شدت آن نسبتاً بالا است.

فرضیه‌ی هشتم

به نظر می‌رسد که بین عضویت در تشکل اجتماعی^۱ و مشارکت در امور شهری رابطه وجود دارد. براساس جدول شماره ۹، چون مقدار t در هر دو گروه (افراد عضو تشکل‌ها و افراد غیر عضو تشکل اجتماعی) با واریانس برابر، بیشتر از مقدار t با واریانس نابرابر، می‌باشد بنابراین با درجه‌ی آزادی ۳۴۹ و سطح معناداری $\text{Sig} < 0.05$ و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان فرضیه‌ی رابطه‌ی بین عضویت در تشکل‌های اجتماعی با مشارکت اجتماعی را پذیرفت، به عبارت دیگر افراد عضو تشکل‌های اجتماعی مشارکت بیشتری از خود نشان می‌دهند.

۱. Social formation

جدول شماره ی ۹. مقایسه ی میانگین عضویت در تشکل های اجتماعی پاسخ گویان با دو

نمونه مستقل براساس آزمون t

مشارکت	تشکل اجتماعی	t	درجه ی آزادی (df)	سطح معناداری	تفاوت میانگین ها
با واریانس برابر	بلی	۴/۷۵	۳۴۹	۰/۰۰۰	۴/۶۸
با واریانس نابرابر	خیر	۴/۶۱	۲۸۰/۸۱	۰/۰۰۰	۴/۶۸

تبیین روابط چندگانه

برای تبیین روابط چندگانه بین متغیرها و نیز آزمون مدل نظری تحقیق با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده و مقیاس اندازه‌گیری این داده‌ها از مدل تحلیلی رگرسیون چندمتغیری^۱ استفاده شده است.

۱. روابط چندگانه ی متغیرهای مستقل با

متغیر مشارکت اجتماعی

در قالب جدول زیر، نتایج معادله ی رگرسیونی که متغیر مشارکت اجتماعی متغیر وابسته ی آن و متغیرهای طبقه ی اجتماعی، احساس رضایت از خدمات شهری، شرکت در انتخابات، سطح تحصیلات، سن و درآمد می‌باشند، ارائه شده است.

جدول شماره ی ۱۰. نتایج معادله ی رگرسیون چندمتغیری

متغیرهای مستقل	ضریب استاندارد شده (بتا)	مقدار t	سطح معناداری
سن	-۰/۳۹	-۰/۹۶۴	۰/۳۳۶
تحصیلات	-۰/۱۰۴	-۰/۷۱۰	۰/۴۷۸
درآمد	-۰/۲۷	-۰/۳۳۷	۰/۷۳۷
شرکت در انتخابات	۰/۷۲۱	۲۱/۵۶۷	۰/۰۰۰
طبقه ی اجتماعی	-۰/۰۷۱	-۰/۴۱۳	۰/۶۸۰
احساس رضایت از خدمات شهری	۰/۰۳۳	۱/۰۳۳	۰/۳۰۲

مقدار $F = ۱۱۴/۴۲۱$

سطح معناداری = ۰/۰۰۰

ضریب همبستگی

چندگانه = ۰/۸۱

ضریب تعیین = ۰/۶۵۹

۱. multivariable regression

مشارکت اجتماعی شهروندان می‌باشد، برابر با $0/81$ و ضریب تعیین برابر با $0/659$ است، یعنی 65 درصد از واریانس مشترک بین متغیر وابسته از طریق متغیرهای مستقل وارد شده در مدل تبیین می‌شود. از میان متغیرهایی که رابطه‌ی معنادار با متغیر وابسته دارند، بیشترین تأثیر مربوط به متغیر شرکت در انتخابات است و کمترین تأثیر مربوط به متغیر درآمد می‌باشد.

نتایج معادله‌ی رگرسیونی با توجه به میزان F و سطح معناداری آن نشان می‌دهد که معادله‌ی رگرسیون در سطح اطمینان 99 درصد معنادار می‌باشد. متغیرهای مستقل وارد شده در مدل فقط متغیر شرکت در انتخابات در سطح معناداری 99 درصد قابل پذیرش است و دیگر متغیرها حتی در سطح معناداری 95 درصد هم قابل قبول نیستند. میزان همبستگی چند گانه (R) متغیرهای مستقل با متغیر وابسته تحقیق که

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

ناپذیر تلقی می‌شود. زیرا در چند دهه ی گذشته توجه به مدیریت توسعه در کشور امر مدرنی را که ناظر بر بعد فرهنگی و اجتماعی است، مورد توجه داده است، و طبیعتاً ایجاد مشارکت و حساسیت افراد به این موضوع، در حیطه ی نرم‌افزاری، ابعاد فرهنگی و اجتماعی قرار می‌گیرد.

نهادهای اجتماعی و برنامه‌ریزان بیش از نهادهای دیگر می‌توانند مشارکت اجتماعی شهروندان را تقویت کنند، زیرا افراد با نهادهای اجتماعی و مسئولان در تعامل هستند. هرچه این تعامل مطلوب تر و بهتر صورت گیرد، امر مشارکت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. استفاده از رسانه‌های جمعی جهت ترویج و نهادینه کردن مشارکت اجتماعی است، زیرا در جامعه ی ما رسانه‌های جمعی، رسانه‌های ملی نیز هستند. بنابراین برنامه‌ریزان می‌توانند آن‌ها را جهت ترویج فرهنگ مشارکت به کار گیرند. در سطح خرد، نهادهای جامعه پذیر، خانواده، مدرسه و رسانه ی جمعی رسالت سنگینی را در نهادینه کردن مشارکت اجتماعی خصوصاً جوانان و نوجوانان که آینده ی شهر مربوط به آن‌هاست، بر عهده دارند. رسیدن بدین مقصود جریان هماهنگ و متوازن جامعه-پذیری نهادهای خانواده، مدرسه و رسانه ی جمعی را می‌طلبد. در جامعه ی شهری ایلام این خلاء وجود دارد، و شاید زمان بر هم باشد، اما تلاش در این زمین مطمئناً بی‌نتیجه نخواهد بود.

آن چه که پیش از این آمد، تلاشی نظری و تجربی، در راستای تحلیل مشارکت اجتماعی شهروندان بود. براین اساس، مجموعه‌ای از مباحث نظری مطرح و پس از نقد و بررسی آن‌ها، سرانجام رویکرد سیستمی پارسونز برای تحلیل و توجیه نظری مسئله مورد نظر، انتخاب و با الهام از آن فرضیاتی، تدوین و مورد آزمون قرار گرفت. نتایج حاصل از این تلاش، حاکی از آن است که میزان مشارکت اجتماعی شهروندان نسبتاً پایین می‌باشد (۲۲/۵۸ درصد پاسخگویان).

از منظر تجربی، این پژوهش توانست برخی از اجزای تئوری سیستمی پارسونز از جمله رابطه ی بین نیازهای نظام اجتماعی (خدمات شهری) و عام‌گرایی را که مشارکت یکی از نمونه‌های آن است، مورد آزمون قرار دهد و با توجه به رابطه ی بین این دو متغیر، هم‌خوانی تئوری سیستمی را با برخی واقعیات جامعه ی مورد نظر در مقطع کنونی، روشن نماید. زیرا به نظر پارسونز بین نیازهای نظام و عام‌گرایی رابطه ی مستقیم وجود دارد، در حالی که این تحقیق نیز رابطه ی مستقیم را اثبات کرده است، یعنی هرچه افراد از خدمات ارائه شده در شهر راضی بوده‌اند، مشارکت اجتماعی افزایش یافته است. از لحاظ روش‌شناسی، دستاوردی که این تحقیق داشته است، اختصاص نتایج به کل اقشار جامعه بوده است و از این رو، واجد ویژگی‌های یک جامعه ی آماری است.

در سطح کلان توجه به بعد نرم‌افزاری توسعه به عنوان یک استراتژی ملی، ضرورتی اجتناب

استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز؛ فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

منابع

- آزادارمکی، تقی (۱۳۷۹)، A نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، انتشارات سروش، چاپ اول.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۶۴) A مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه‌ی روستایی، تهران، انتشارات اطلاعات.
- پیران، پرویز (۱۳۷۸)، A مشارکت اجتماعی، فقدان آن در گذشته ایران و ضرورت آن در شرایط حاضر، نشریه‌ی آبان، نمایه‌ی شماره‌ی ۹۵.
- حافظی‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۴)، A مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، نشر سمت.
- طوسی، محمدعلی (۱۳۷۰)، A مشارکت در مدیریت و حاکمیت، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی، جلد اول.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۵)، A نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی، چاپ اول.
- دهقان، علی رضا و غفاری، غلام رضا (۱۳۸۴)، A تبیین مشارکت اجتماعی - فرهنگی دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی شهر تهران، فصل‌نامه‌ی انجمن جامعه‌شناسی، دوره‌ی ششم، بهار ۱۳۸۴.
- علفیان، مسعود (۱۳۷۹)، A مشارکت و دیدگاه نو در مدیریت شهری، مجموعه‌ی مقالات مدیریت توسعه‌ی پایدار، تبریز، دانشگاه و شهرداری تبریز.
- علوی‌تبار، علی رضا (۱۳۷۹)، A بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهرها، تهران، انتشارات شهرداری‌های کشور.
- قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۱)، A عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی، فصل‌نامه‌ی اندیشه و برنامه‌ریزی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، تابستان، سال دوم، شماره‌ی ۴.
- محسنی، منوچهر و جاراللهی، عذرا (۱۳۸۲)، A مشارکت اجتماعی در ایران، تهران، نشر آرون.
- میرموسوی، سیدعلی (۱۳۷۵)، A مبانی دینی و فرهنگ سیاسی مشارکت، نقد و نظر، سال دوم، شماره‌ی سوم و چهارم، تابستان و پاییز ۷۵.
- Booth, alan (۱۹۷۲), "sex and social and participation", American sociological Review vol ۳۷ . pp. ۱۸۳-۱۹۲
- Ritzer, Georg (۱۹۸۳), "sociological theory", mc crow hill.
- curin, B (۱۹۹۶), "Rural participation, rural development and models".
- Hamilton, p (۱۹۸۳), "Talcott parsons", Ellis: Horwood, Routledge, London. Google .com.